

AN EXAMINATION OF IMMORTALITY AND CORPOREAL ABNORMALITY IN THE *EPIC OF GILGAMESH*: FOCUSING ON THE CHARACTERS UTNAPISHTIM AND GILGAMESH

ALI JAMALI¹ | MALEK SHOAEI²

1 Corresponding Author, Assistant Professor Department of English Language and Literature, Il.C., Islamic Azad University, Ilam, Iran. ali.jamali@iau.ac.ir

2 Associate Professor Department of Persian Language and Literature, Il.C., Islamic, Ilam Branch, Ilam, Iran. malek.shoaei@iau.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received
13 Dec 2025

Revision
30 Jan 2026

Accepted
25 Feb 2026

Published online
5 May 2026

https://heroic.lu.ac.ir/article_734786.html

Keywords:

Immortality, Corporeal
Abnormality, Epic
of Gilgamesh,
Utnapishtim,
Gilgamesh.

ABSTRACT

This paper explores the Epic of Gilgamesh through the perspective of body studies and the notion of vulnerability. It seeks to show how the encounter between Gilgamesh's vigorous body and Utnapishtim's aged body creates a new vision of heroism and human fulfillment. The central aim is to question the traditional idea of heroism based on physical strength and to propose an alternative model founded on wisdom and the acceptance of human fragility. The method is a qualitative reading of the epic with an interdisciplinary approach: direct passages from the *Epic of Gilgamesh* is woven with contemporary theories of the body and vulnerability to shape a fresh interpretation. The findings suggest that Gilgamesh's powerful body, despite its might, is defeated by death, sleep, and natural limits, while Utnapishtim's weakened and aging body, through its acceptance of limitation, becomes a source of wisdom and insight. In comparison with the Iranian tradition, figures such as Zal, Esfandiar, Sohrab, Khidr, and Alexander reflect the same pattern: the non-normative or broken body emerges as a reservoir of meaning and knowledge. The conclusion is that the *Epic of Gilgamesh* offers a renewed model of heroism—one grounded in wisdom, the embrace of vulnerability, spiritual immortality, and the acceptance of death—which can enrich interdisciplinary studies in literature, philosophy, and culture.

Cite this article: Jamali, A., & Shoaei, M., (2026). An Examination of Immortality and Corporeal Abnormality in the *Epic of Gilgamesh*: Focusing on the Characters Utnapishtim and Gilgamesh, *Journal of Heroic Literature*, 3(5), pp: 47-65.

© 2026

"Authors retain the copyright and full publishing rights"

 10.22034/heroic.2026.3.5.03

Publisher: Lorestan University

Introduction

The Epic of Gilgamesh, the oldest written literary text of humanity, is not merely a narrative of the quest for immortality but also a reflection of humanity's fundamental questions concerning death and life. This text, preserved on Sumerian and Akkadian tablets, has long been introduced as one of the most significant sources for understanding Mesopotamian mythology. At the heart of this narrative stands the figure of Utnapishtim, an aged sage whom the gods granted eternal life and who, like Noah, survived the flood together with his family. Gilgamesh's encounter with Utnapishtim represents the climax of the hero's journey and, at the same time, a foundation for rethinking the concepts of wisdom, perfection, and human limitations. Traditional interpretations have often overlooked the physical and social condition of Utnapishtim. He is old, isolated, and exiled from human society—a condition that can be re-read from the perspective of disability studies. In Ahmad Shamloo's translation, Gilgamesh's body is introduced with exaggerated descriptions: "No obstacle stands before him" (Shamloo, 2025: 35). These descriptions portray Gilgamesh as the embodiment of the normative body at its peak of perfection—a powerful, beautiful, destructive, and commanding body. In contrast, Utnapishtim lives in silence and isolation with an old, passive body. This contrast provides a ground for critiquing the ideal of heroism based on physical ability. By extending the scope of disability studies to ancient texts, this article demonstrates that perfection lies not in physical strength but in the wisdom that emerges from vulnerability and limitation.

Method

The present study seeks, by relying on an epic reading and qualitative analysis and comparison of key scenes, to outline an interdisciplinary framework that can: (1) analyze the narrative failures of Gilgamesh's able body when confronted with death, sleep, and natural limitations; (2) formulate the aged body of Utnapishtim as a model of wisdom and spiritual immortality; and (3) compare these two figures with Iranian examples in order to present a new model of heroism based on wisdom and the acceptance of vulnerability.

Thus, the research method is a qualitative analysis of the epic text with an interdisciplinary approach. The research corpus includes the Epic of Gilgamesh, the Shahnameh, and contemporary theories in the field of body and vulnerability studies, in the hope of offering a new reading of the narrative.

Results

First, the extension of disability studies to ancient texts; second, a rethinking of the concept of heroism and a critique of the common ideal based on physical ability; third, the presentation of a new model of human perfection built upon the acceptance of limitations and vulnerabilities. As Siebers (2008) writes, "disability is not a disease but a theoretical perspective that helps us understand the whole of cultural ideas about perfection and humanity" (p. 25). This connection between the Mesopotamian tradition and the Persian tradition doubles the significance of a new reading of the epic.

Ultimately, the findings of this research show that the Epic of Gilgamesh, alongside the Shahnameh and the Persian tradition, offers a new model of heroism—a model founded on wisdom and the acceptance of vulnerability, not on physical power. Therefore, this new reading can enrich interdisciplinary studies in the fields of literature, philosophy, and cultural studies.

Conclusions

The Epic of Gilgamesh, through the contrast between the able body and the aged body, presents a fresh image of the meaning of heroism and human perfection. Gilgamesh, with his physical strength and flawless beauty, symbolizes at the beginning of the narrative absolute power and the normative body—a body situated at the center of power and social valuation, seeking to conquer immortality. But along the journey, this able body repeatedly fails. Upon Enkidu's death, he realizes that even the strongest bodies are doomed to perish. Crossing the waters of death, he understands that physical strength alone is insufficient and that tools and cunning are necessary. In the test of sleep, he discovers that the able body cannot overcome natural needs. With the plant of immortality, he arrives at the truth that immortality is not within the body's grasp, and that human vulnerability is inevitable. In contrast, Utnapishtim, with his old and isolated body, is the source of wisdom and knowledge. In silence and isolation, he holds the secret of spiritual immortality.

بررسی جاودانگی و بدن‌هنجاری در حماسه‌گیل‌گمش با تکیه بر شخصیت اوتناپشتیم و گیل‌گمش

علی جمالی^۱ | مالک شعاعی^۲

۱ نویسنده مسئول، استادیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران. ali.jamali@iau.ac.ir
۲ دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران. malak.shoaei@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	نویسنده حاضر به بازخوانی حماسه‌گیل‌گمش از منظر مطالعات بدن و آسیب‌پذیری آن می‌پردازد و می‌کوشد تا نشان دهد چگونه تقابل میان بدن توانمند گیل‌گمش و بدن پیر اوتناپشتیم منجر به الگویی تازه از قهرمان‌گرایی و کمال انسانی می‌شود. هدف اصلی پژوهش، نقد انگاره قهرمان‌گرایی مبتنی بر توان جسمی و ارائه الگویی جایگزین است که بر خرد و پذیرش آسیب‌پذیری بنا شده است. روش تحقیق، تحلیل کیفی متن حماسه با رویکرد بین‌رشته‌ای است، بدین معنا که نقل‌قول‌های مستقیم از متن حماسه‌گیل‌گمش با نظریه‌های معاصر در حوزه مطالعات بدن و آسیب‌پذیری آن تلفیق شده است تا خوانشی تازه از روایت شکل دهد. نتایج نشان می‌دهد که بدن توانمند گیل‌گمش، با همه قدرتش، در برابر مرگ، خواب و محدودیت‌های طبیعی شکست می‌خورد، درحالی‌که بدن پیر و تضعیف‌گشته اوتناپشتیم، با پذیرش محدودیت‌ها، سرچشمه خرد و معرفت است. همچنین در مقایسه با سنت ایرانی، این پژوهش نشان می‌دهد که نمونه‌هایی چون زال، اسفندیار، سهراب، خضر(ع) و اسکندر نیز همین الگو را بازتاب می‌دهند و بدن غیرهنجاری، منبع معنا و خرد است. لذا این مقاله الگویی تازه از قهرمان‌گرایی در حماسه‌گیل‌گمش مبتنی بر خرد، آسیب‌پذیری جسم، جاودانگی معنوی و پذیرش مرگ ارائه می‌دهد و می‌تواند به مطالعات بین‌رشته‌ای در حوزه ادبیات، فلسفه و فرهنگ غنا بخشد.
تاریخچه مقاله: دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۲۲ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۱۰ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۶ انتشار: ۱۴۰۵/۰۲/۱۵	
کلیدواژه‌ها: جاودانگی، نابه‌هنجاری جسمانی، حماسه‌گیل‌گمش، اوتناپشتیم، گیل‌گمش.	

https://heroic.lu.ac.ir/article_734786.htm

استناد: جمالی، علی و شعاعی، مالک، (۱۴۰۵)، بررسی جاودانگی و بدن‌هنجاری در حماسه‌گیل‌گمش با تکیه بر شخصیت اوتناپشتیم و گیل‌گمش، دوفصلنامه ادبیات پهلوانی، ۳(۵)، ۴۷-۶۵.

۱. مقدمه

حماسه گیل‌گمش، کهن‌ترین متن ادبی مکتوب بشریت، نه تنها روایت جست‌وجوی جاودانگی بلکه بازتابی از پرسش‌های بنیادین انسان درباره مرگ و زندگی است. این متن، در لوح‌های سومری و اکدی به جا مانده از دیرباز به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع شناخت اسطوره‌های بین‌النهرین معرفی شده است. در قلب این روایت، شخصیت اوتناپشتیم قرار دارد، پیر فرزانه‌ای که خدایان به او عمر جاودان بخشیدند و همانند نوح، همراه خانواده‌اش از طوفان نجات یافته است. دیدار گیل‌گمش با اوتناپشتیم نقطه اوج سفر قهرمان و در عین حال، بستری برای بازاندیشی در باب مفهوم خرد، کمال و محدودیت‌های انسانی است. اندرو جرج در ترجمه جامع خود می‌نویسد: «اوتناپشتیم، همانند نوح، حامل راز جاودانگی است اما جاودانگی او نه هدیه‌ای مطلق، بلکه نوعی تبعید به حاشیه جهان است» (George, 2003: 211). جان تیگی نیز بر نقش او در تکامل روایت تأکید می‌کند و می‌نویسد: «دیدار گیل‌گمش با اوتناپشتیم، نقطه عطفی است که قهرمان را از جست‌وجوی بیرونی به تأمل درونی سوق می‌دهد» (Tigay, 2002: 145)، با این حال، خوانش‌های سنتی غالباً وضعیت جسمانی و اجتماعی اوتناپشتیم را نادیده گرفته‌اند. او پیر، منزوی و از جامعه انسانی طرد شده است، وضعیتی که می‌تواند از منظر مطالعات معلولیت بازخوانی شود.

در ترجمه احمد شاملو، بدن گیل‌گمش با توصیفاتی اغراق‌آمیز معرفی شده است. این امر، گیل‌گمش را به عنوان تبلور بدن‌هنجاری در اوج کمال به تصویر می‌کشد، بدنی توانمند، زیبا، ویرانگر و فرمانروا. در مقابل، اوتناپشتیم با بدنی پیر و منفعل، در سکوت و انزوا زندگی می‌کند. این تقابل، بستری برای نقد انگاره قهرمان‌گرایی مبتنی بر توان جسمی فراهم می‌آورد.

در سنت ایرانی نیز نمونه‌های مشابهی دیده می‌شود. زال در شاهنامه با بدن غیرهنجاری موی سپید به دنیا می‌آید و به حاشیه رانده می‌شود اما همین بدن غیرهنجاری، او را به پهلوانی خردمند بدل می‌کند و نقش او در هدایت رستم نشان می‌دهد که خرد می‌تواند جایگزین توان جسمانی شود. در روایت‌های ایرانی و اسلامی، حضرت خضر^(ع) «با نوشیدن آب حیات جاودانه می‌شود اما جاودانگی او نه در قدرت جسمانی بلکه در خرد و راهنمایی است» (ستاری، ۱۳۷۴، ۸۹). اسکندر نیز در جست‌وجوی آب حیات همانند گیل‌گمش در جست‌وجوی گیاه جاودانگی ناکام ماند: «مار گیاه را بلعید و پوست انداخت و گیل‌گمش نشست و گریست» (شاملو، ۱۴۰۴: ۱۰۸). این مقایسه نشان می‌دهد که الگوی اوتناپشتیم‌الگویی جهانی است و بدن پیر و غیرهنجاری، منبع خرد و جاودانگی معنوی است.

این مقاله با گسترش دامنه مطالعات معلولیت، به متون کهن کمک می‌کند و نشان می‌دهد که کمال نه در قدرت جسمانی بلکه در پذیرش خرد ناشی از آسیب‌پذیری و محدودیت‌ها نهفته است. شکاف آشکاری در بررسی نظام‌مند این اثر از منظر مطالعات معلولیت وجود دارد و این پژوهش تلاش می‌کند تا آن را پر کند. ضرورت این پژوهش در چند نکته قابل توضیح است: نخست، گسترش دامن مطالعات معلولیت به متون کهن؛ دوم، بازاندیشی در مفهوم قهرمان‌گرایی و نقد انگاره رایج مبتنی بر توان جسمی؛ سوم، ارائه الگویی تازه از

کمال انسانی که بر پذیرش محدودیت‌ها و آسیب‌پذیری‌ها بنا شده‌است. این پیوند میان سنت بین‌النهرین و سنت ایرانی، اهمیت خوانش تازه حماسه را دوچندان می‌کند.

۱-۱. پرسش پژوهش

این پژوهش در اندیشه پاسخ بدین پرسش محوری است که چگونه بدن منزوی اوتناپیشتم، که با فرسودگی و ناتوانی فیزیکی همراه است، نه تنها مانعی بر سر راه حکمت نیست، بلکه بستری برای دستیابی به بینش متافیزیکی و پذیرش عمیق شرایط انسانی است؟ این نوشتار بیان می‌دارد که حماسه گیل‌گمش، در تقابل بین بدن ایده‌آل گیل‌گمش و بدن پیر اوتناپیشتم، نقدی پیشگامانه بر انگاره «قهرمان‌گرایی» مبتنی بر توان جسمی ارائه می‌دهد.

۱-۲. اهداف و ضرورت پژوهش

بازخوانی شخصیت اوتناپیشتم در چارچوب نظریه‌های مدل اجتماعی معلولیت، امکان تازه‌ای برای فهم جایگاه او در روایت فراهم می‌سازد. در این خوانش، تقابل میان بدن توانمند گیل‌گمش و بدن ناتوان اوتناپیشتم به بازتعریف مفاهیم قهرمانی و فرزاندگی منجر می‌شود؛ جایی که قدرت جسمانی دیگر معیار اصلی قهرمان‌گرایی نیست بلکه پذیرش محدودیت‌ها و آسیب‌پذیری به سرچشمه خرد بدل می‌گردد. در نهایت، نشان داده می‌شود که بدن پیر و کهن سال اوتناپیشتم، به‌عنوان عاملی بازدارنده، زمینه دستیابی او به دانش متافیزیکی و پذیرش مرگ را فراهم می‌کند و همین امر الگویی تازه از جاودانگی معنوی و قهرمان‌گرایی را در متن حماسه آشکار می‌سازد.

پژوهش حاضر درصدد است با اتکا به خوانش حماسی و تحلیل و تطبیق کیفی صحنه‌های کلیدی، یک چارچوب بین‌رشته‌ای ترسیم کند که بتواند هم شکست‌های روایی بدن توانمند گیل‌گمش را در مواجهه با مرگ، خواب و محدودیت‌های طبیعی تحلیل کند، هم بدن پیر اوتناپیشتم را به‌مثابه الگوی خرد و جاودانگی معنوی صورت‌بندی کند و هم این دو را در چارچوب تطبیقی با نمونه‌های ایرانی قرار دهد تا مدل تازه‌ای از قهرمان‌گرایی بر پایه خرد و پذیرش آسیب، ارائه دهد. لذا این مقاله تلاشی است برای:

- خوانشی نو و بین‌رشته‌ای که هم به درک بهتر حماسه بینجامد و هم ظرفیت‌های نظری مطالعات معلولیت را در تحلیل متون کهن آشکار کند. به عبارت بهتر، کاربست نظریه‌های معاصر در متون کهن است.
- نقد انگاره قهرمان‌گرایی مبتنی بر توان جسمانی و ارائه الگوی جایگزین؛

۱-۳. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه این مقاله در فارسی عبارتند از:

کرمی و رحیمی (۱۳۹۱)، در مقاله «درنگی بر ناگزیری مرگ گیل‌گمش و اسکندر و جاودانگی اوتناپیشتم و خضر» به ناکامی گیل‌گمش و اسکندر از سعادت جاودانگی و راز جاودانگی اوتناپیشتم و خضر^(ع) پرداخته‌اند. ذبیح‌نیاعمران (۱۴۰۲)، در مقاله «جست‌وجوی بی‌مرگی در سوگ‌نامه گیل‌گمش براساس نظریات

هستی گرایانهٔ اروین یالوم»، به مقایسهٔ حماسه گیل گمش با نظریات اروین یالوم پرداخته و نظریات یالوم دربارهٔ اضطراب مرگ و ارائه راهکار کارآمد برای کنار آمدن با مرگ را با اسطوره گیل گمش متناسب دانسته است. در مقالاتی همانند: «رمزگشایی از کارکردهای بنیادین در اسطورهٔ گیل گمش»، بازوند (۱۴۰۳)، «واکاوی اضطراب مرگ در روایت‌های گیل گمش و هملت براساس نظریه ا. د. یالوم» هوشنگی و حسن زاده مقدم (۱۴۰۳)، «بررسی تطبیقی اوتنایشتم، خضر، اسکندر و گیل گمش» از محمدی (۱۴۰۰) و... نیز اسطورهٔ گیل گمش مورد بررسی قرار گرفته است.

در حوزه پژوهش‌های بین‌المللی، آندرو جرج^۱ (۲۰۰۳) در ترجمهٔ انتقادی خود، بنیان محکمی برای درک تاریخی گیل گمش فراهم کرده است. یالوم^۲ (۱۹۸۰) در اثری با عنوان *Existential Psychotherapy* بر مواجهه با مرگ و پذیرش محدودیت به‌عنوان محور معنای زندگی تأکید می‌کند؛ دیدگاهی که با خوانش اوتنایشتم به‌عنوان سرچشمه خرد همخوانی دارد. ابوش^۳ (۲۰۰۱) در اثر خود، ساختار روایی حماسه را حول محور انکار و سپس پذیرش مرگ بدن توسط گیل گمش تحلیل می‌کند و رویارویی با اوتنایشتم را نقطه اوج این تحول می‌داند. دی ویلیرز^۴ (۲۰۲۰) رنج جسمانی قهرمان پس از مرگ انکیدو را نیروی محرک جست‌وجوی جاودانگی خوانده و بدن فانی گیل گمش را در تقابل با بدن نامیرای اوتنایشتم قرار می‌دهد. مرور این مطالعات نشان می‌دهد که جای خالی یک تحلیل بدن‌محور که مشخصاً بر «بدن‌هنجاری» این دو شخصیت متمرکز باشد، احساس می‌شود و پژوهش حاضر در پی پر کردن این خلأ است.

۲. گیل گمش و اوتنایشتم

گیل گمش، پهلوانی دوسوم خدایی است. او «پنجمین پادشاه سومر بود که پس از طوفان نوح، ۱۲۵ سال بر شهر اورک حکم راند. مردم از ستم او به خدایان شکایت می‌برند و خدایان برای شکست او، انکیدو را می‌آفرینند. آن دو، بعد از جنگی تن به تن با هم دوست می‌شوند» (ذبیح‌نیاعمران، ۱۴۰۲: ۶۵). ایشتر، ایزدبانوی عشق، به گیل گمش پیشنهاد ازدواج می‌دهد اما او با توهین آن را رد می‌کند. ایشتر خشمگین، گاو آسمانی را برای نابودی اورک می‌فرستد، اما گیل گمش و انکیدو با هم آن را می‌کشند. این پیروزی غرورآمیز، خشم خدایان را برمی‌انگیزد. «گیل گمش با همراهی انکیدو، هوم بابا، نگهبان جنگل سدر و گاو آسمانی را می‌کشد. به عقوبت این کارها، انکیدو گشته می‌شود. گیل گمش که از مرگ انکیدو ناراحت است، به دنبال راهی برای دستیابی به جاودانگی است» (همان: ۶۵). با بیماری و مرگ مهلک انکیدو، گیل گمش برای نخستین بار با واقعیت وحشتناک و اجتناب‌ناپذیر مرگ مواجه شد و او را دچار اضطراب عمیق ساخت. برای گریز از سرنوشت فانی خود، سفری خطرناک به منظور یافتن اوتنایشتم (نسخهٔ بابلی نوح) آغاز کرد. اوتنایشتم تنها انسانی است که خدایان پس از نجاتش از طوفان بزرگ، به او جاودانگی بخشیده‌اند. گیل گمش از کوه‌های ماشو می‌گذرد، از دریای مرگ با کمک کشتی‌بان اورشنابی عبور می‌کند و سرانجام به او می‌رسد.

1. George, A
2. Yalom, I. D
3. Abusch, T
4. De Villiers, G

اوتناپیشتم، برای آزمودن شایستگی گیل‌گمش، او را به بیدار ماندن (غلبه بر خواب) دعوت می‌کند. گیل‌گمش، با وجود نیروی جسمانی بی‌همتا، در برابر یک نیاز طبیعی شکست می‌خورد و به خواب می‌رود. با وجود شکست گیل‌گمش در برابر خواب، اوتناپیشتم از روی دل‌سوزی، راز گیاه جوانی را که در اعماق دریاست به گیل‌گمش می‌گوید. گیل‌گمش با زحمت بسیار گیاه را می‌یابد و قصد دارد آن را به اورک ببرد تا خود و مردمش جوان سازد. اما در بازگشت، هنگام استراحت در کنار چشمه، ماری گیاه را می‌رباید و پوست می‌اندازد. گیل‌گمش، گریه‌کنان شکست نهایی خود را از جست‌وجوی نامیرایی می‌پذیرد اما با دانایی به این که جاودانگی جسمانی دست‌نیافتنی است به اورک بازمی‌گردد. در پایان، او دیوارهای باشکوه اورک را به کشتی‌بانش نشان می‌دهد و می‌گوید این دستاوردهای تمدنی و یادگارهای ماندگار اوست که نامش را جاودانه خواهد کرد. این عمل، نماد پذیرش مرگ و در عین حال، یافتن جاودانگی در میراث فرهنگی و خرد انسانی است.

حماسه گیل‌گمش، سفر قهرمان از نیروی جسمانی مطلق (خودخواه و ویرانگر) به خردمندی (از طریق مواجهه با رنج، مرگ و محدودیت) را روایت می‌کند و این پیام را القا می‌نماید که معنای زندگی و جاودانگی حقیقی، نه در گریز از مرگ، بلکه در پذیرش آن و ساختن میراثی ماندگار نهفته است.

در مورد اوتناپیشتم نیز آمده‌است او «پادشاه پارسایی بود که از جانب انکی^۱ به او الهام شد که خدایان با تحریک انلیل در صدد برآمدند تا با فرستادن سیلی عظیم، بشر و همه موجودات زنده را نابود کنند. از این رو، کشتی بزرگی ساخت و به اتفاق همسرش و حیوانات گوناگون در آن پناه گرفت. بدین طریق توانست از انهدام اجتناب‌ناپذیری که خدایان نازل کرده بودند، رهایی یابد. در روز هفتم کشتی او بر کوهی آرام گرفت. وی کبوتر و پرستویی را گسیل داشت، این پرندگان به قایق بازگشتند و این امر حاکی از آن بود که آن‌ها هیچ آرامگاهی در آن بیابان خشک نیافته بودند. وی کلاغی را روانه کرد که دیگر بازنگشت. وی به نشانه سپاسگزاری، برای او در قلّه کوه، قربانی کرد و انلیل که خشم گذشته‌اش فروکش کرده بود، با انتقال اوتناپیشتم و همسرش به سرزمین دوردست، او را پادشاه داد تا در آن‌جا از جاودانگی بهره‌مند شود» (رهبر، ۱۳۸۹: ۲۶۹-۲۶۸).

۳. چارچوب نظری

۳-۱. مدل اجتماعی معلولیت

مدل پزشکی معلولیت، ناتوانی را یک مشکل فردی و زیستی می‌بیند که باید درمان یا مدیریت شود. در این مدل، پیری و ضعف جسمانی اوتناپیشتم یک نقص فردی تلقی می‌شود. اما مدل اجتماعی معلولیت، که توسط مایک الیور مطرح شد، این دیدگاه را به چالش می‌کشد. الیور می‌نویسد: «معلولیت نه در بدن فرد، بلکه در ساختارهای اجتماعی نهفته است که بدن‌های متفاوت را به حاشیه می‌رانند» (Oliver, 1990: 22).

در مورد اوتناپیشتم، اگرچه او توسط ایزدان جاودانه شده، اما همچنان باید در انزوا زندگی کند. این وضعیت را می‌توان به‌عنوان یک معلولیت کیهانی - اجتماعی تفسیر کرد. جاودانگی او نه هدیه‌ای مطلق، بلکه

1- Enki.

نوعی تبعید است، تبعیدی که توسط ساختار قدرت (ایزدان) اعمال شده، او را از جامعه توانمند (دنیای فعال و پُر جنب و جوش گیل گمش) طرد کرد. این طردشدگی، مطابق با مدل اجتماعی، او را معلول می‌سازد.

۳-۲. نقد بدن‌هنجاری

لنیون دیویس مفهوم «بدن‌هنجاری»^۱ را معرفی کرد؛ بدنی که به‌عنوان معیار سلامت، زیبایی و کارآمدی تعریف می‌شود. وی تأکید می‌کند: «بدن‌هنجاری یک واقعیت فیزیکی نیست، بلکه فانتزی فرهنگی است که از طریق انضباط اجتماعی ساخته می‌شود» (Davis, 1995: 29).

در حماسه گیل‌گمش، این تقابل به‌وضوح نمایش داده شده است. گیل‌گمش در آغاز روایت با توصیفات اغراق‌آمیز معرفی می‌شود: «هیچ مانعی در برابر او وجود ندارد ... چون پیکری از یک خدا می‌ماند» (شاملو، ۱۴۰۴: ۳۵). این تصویر، او را با بدنی توانمند، زیبا، ویرانگر و فرمانروا، به‌عنوان مظهر بدن‌هنجاری نشان می‌دهد. سلطه او بر شهر اورک، نتیجه مستقیم توانمندی بدن اوست. در جای دیگری نیز آمده است: «گیل‌گمش، دوسوم ایزد و یک‌سوم انسان است» (همان: ۲۲). این ترکیب، او را در مرز میان انسان و خدا قرار می‌دهد و بدن فانتزی را به او نسبت می‌دهد. تلاش او برای یافتن گیاه جاودانگی نیز نشان می‌دهد که می‌خواهد بدن‌هنجاری را جاودانه سازد و از تباهی فیزیکی بگریزد: «این گیاه، انسان را جوان می‌کند، او را به اورک خواهیم برد تا پیران شهر جوان شوند» (همان: ۱۰۷). در مقابل، او تناپیشتم با بدنی پیر و منفعل، در انزوای زندگی می‌کند. او خود می‌گوید: «من در کناره‌های دور دست جهان می‌زیم، در جایی که انسان‌ها نمی‌آیند» (همان: ۱۰۱). این بدن، مظهر بدن غیرهنجاری یا بدن فوق‌العاده است. بدنی که نه در قلمرو قدرت و عمل، بلکه در قلمرو سکوت و تأمل جای می‌گیرد. آزمون خواب نشان می‌دهد که بدن توانمند گیل‌گمش حتی در برابر نیاز طبیعی چون خواب شکست می‌خورد. در حالی که بدن پیر او تناپیشتم، با پذیرش محدودیت‌ها، خرد را در اختیار دارد.

تقابل نیروی گیل‌گمش با خرد او تناپیشتم، در واقع تقابل دو نوع بدن است. بدن پُر ابهت که شکست می‌خورد و بدن منفعل که حقیقت را در اختیار دارد. بدن‌هنجاری گیل‌گمش، با فانتزی قدرت مطلق، در برابر مرگ، خواب و گذر زمان، فرو می‌ریزد؛ در حالی که بدن غیرهنجاری او تناپیشتم، با پذیرش محدودیت‌ها، سرچشمه خرد و جاودانگی معنوی می‌شود. حماسه گیل‌گمش با این تقابل، انگاره قهرمان‌گرایی مبتنی بر توان جسمی را نقد می‌کند و الگویی تازه از کمال انسانی ارائه می‌دهد، الگویی که بر پذیرش آسیب‌پذیری و محدودیت‌ها بنا شده است.

۳-۳. روایت کمکی

دیوید میچل و شارون اسنایدر مفهوم روایت کمکی^۲ را معرفی کردند. آن‌ها استدلال می‌کنند که ادبیات غالباً از معلولیت به‌عنوان ابزاری مکانیکی استفاده می‌کند تا طرح داستان را پیش‌ببرد یا استعاره‌ای برای نقص اخلاقی باشد. آن‌ها می‌نویسند: «معلولیت در ادبیات اغلب به‌عنوان پروتزی روایی عمل می‌کند، چیزی که داستان را پیش‌ببرد اما خود به حاشیه رانده می‌شود» (Mitchell & Snyder, 2000: 6).

1. The Normate
2. Narrative Prosthesis

اما اوتناپیشتم فراتر از این نقش ظاهر می‌شود. او نه تنها اطلاعات لازم برای تکمیل سفر گیل گمش فراهم می‌کند بلکه از جایگاه یک معلم اخلاقی، قهرمان را به آزمون می‌کشاند. آزمون خواب نمونه بارز این نقش است. اوتناپیشتم، گیل گمش را به خواب، به‌عنوان آزمونی ساده اما بنیادین دعوت می‌کند. شکست گیل گمش در این آزمون، نشان می‌دهد که قدرت جسمانی نمی‌تواند بر آسیب‌پذیری‌های طبیعی غلبه کند. دانش اوتناپیشتم، محصول مستقیم انزوای بدنی اوست و از تجربه زیسته او ناشی می‌شود.

۳-۴. بدن‌های فوق‌العاده

رزماری گارلند-تامسون در کتاب *Extraordinary Bodies* نشان می‌دهد که بدن‌های متفاوت و غیرهنجاری، به جای سرکوب شدن، می‌توانند به بستر تولید معنای فرهنگی تبدیل شوند. او می‌نویسد: «بدن‌های غیرهنجاری نه تنها به‌عنوان نقص، بلکه به‌عنوان منابعی برای تولید معنا و روایت عمل می‌کنند» (Garland-Thomson, 1997: 12). اوتناپیشتم، با جاودانگی، پیری مفرط و انزوا، نمونه‌ای از بدن فوق‌العاده است. روایت او از طوفان و راز جاودانگی، بیانیه‌ای هویتی است که از حاشیه جهان بیان می‌شود.

۴. ابعاد فلسفی و سیاسی

از منظر فوکو، سازوکارهای قدرت بدن‌ها را تولید و کنترل می‌کنند. فوکو می‌نویسد: «قدرت نه تنها بدن‌ها را نظم می‌دهد، بلکه آن‌ها را تولید می‌کند؛ بدن‌های مفید و بدن‌های مضر» (Foucault, 1997: 138). شهر اورک، فضای انضباطی بدن‌های توانمند است. انزوای اوتناپیشتم، گسستی فوکویی از این ساختار قدرت است. او در هتروتوپیا زندگی می‌کند، مکانی خارج از هنجارها که امکان تولید دانش متفاوت را فراهم می‌آورد. از دید سبیرز نیز «معلولیت چارچوب نظری برای درک کمال انسانی است؛ زیرا آسیب‌پذیری بخشی جدایی‌ناپذیر از تجربه انسان است» (Siebers, 2008: 25). این چارچوب نظری بنیان محکمی برای تحلیل فراهم می‌آورد. با بهره‌گیری از مدل اجتماعی الیور برای درک تبعید اجتماعی اوتناپیشتم، نظریه بدن هنجاری دیویس برای تحلیل تقابل بدن‌ها و نظریات گارلند تامسون، میچل و اسنایدر برای بررسی نقش روایی بدن، می‌توان خوانشی تازه از کهن‌ترین متن ادبی ارائه داد. این خوانش نشان می‌دهد که حماسه، خودآگاهانه یا ناخودآگاه، الگوی قهرمان‌گرایی مبتنی بر قدرت فیزیکی را رد کرده و الگویی متفاوت از کمال انسانی معرفی می‌کند که در گرو خرد و پذیرش محدودیت‌های بدن‌مندی است.

۵. تحلیل صحنه‌های کلیدی حماسه گیل گمش

۵-۱. مرگ انکیدو: آغاز اضطراب مرگ

مرگ انکیدو نقطه عطفی در روایت است. گیل گمش که تا آن زمان با نیروی جسمانی خود بر همه چیز غلبه کرده بود، برای نخستین بار با فناپذیری بدن مواجه می‌شود. در ترجمه شاملو آمده است: «انکیدو بر بستر افتاد و روزها و شب‌ها در تب و درد گذرانده... و چون مرگ او را دربرود، گیل گمش بر سرش فریاد زد: ای دوست! ای برادر! چه تلخ است این مرگ!» (شاملو، ۱۴۰۴: ۷۸). این صحنه نشان می‌دهد که حتی بدن توانمند نیز

محکوم به فناست و هیچ نیروی جسمانی نمی‌تواند در برابر مرگ ایستادگی کند. در ادامه روایت، گیل‌گمش با صدایی آکنده از اندوه می‌گوید: «ای انکیدو! ای همدم من! تو که با من کوه‌ها را درنوردیدی و هیولاها را شکست دادی، اکنون در خاک آرمیده‌ای و من تنها مانده‌ام» (همان: ۷۸). این دیالوگ، شدت ضربه‌ای را که مرگ بر روان او وارد کرده، آشکار می‌سازد. تیگی می‌نویسد: «مرگ انکیدو، گیل‌گمش را از قهرمان جنگ‌جو به انسانی مضطرب بدل می‌کند، انسانی که می‌خواهد از سرنوشت مشترک بشر بگریزد» (Tigay, 2002: 156) و این تحول، گذار از مرحله قهرمان‌گرایی مبتنی بر قدرت به مرحله‌ای است که در آن اضطراب و آگاهی از مرگ، مسیر زندگی را تعیین می‌کند. از منظر نظریه بدن‌هنجاری دیویس، مرگ انکیدو شکافی در فانتزی بدن کامل ایجاد می‌کند. بدن قهرمانانه‌ای که نماد قدرت و زیبایی بود، اکنون در برابر بیماری و مرگ ناتوان است. این تجربه، گیل‌گمش را به جست‌وجوی جاودانگی سوق می‌دهد و نشان می‌دهد که بدن کامل و توانمند، در حقیقت یک ساختار خیالی است که دیر یا زود در برابر واقعیت آسیب‌پذیری فرو می‌ریزد. سبیرز نیز تأکید می‌کند: «معلولیت و آسیب‌پذیری، نه نقص، بلکه بخشی از هستی انسانی است که امکان خرد را فراهم می‌کنند» (Siebers, 2008: 32). در این چارچوب، مرگ انکیدو نه تنها پایان یک زندگی، بلکه آغاز یک آگاهی تازه است، آگاهی از این که آسیب‌پذیری و محدودیت، بنیان خرد و تجربه انسانی است. تحلیل این صحنه نشان می‌دهد که مرگ انکیدو، بدن توانمند را به بدن آسیب‌پذیر بدل می‌کند و آغازگر جست‌وجوی جاودانگی است. گیل‌گمش از این لحظه به انسانی بدل می‌شود که باید محدودیت‌های بدن را بپذیرد و در پذیرش این محدودیت‌ها، معنای تازه‌ای برای قهرمان‌گرایی بیابد. او دیگر نمی‌تواند تنها بر بازوی نیرومند خود تکیه کند، بلکه باید به خردی دست یابد که از دل رنج و فقدان، زاده می‌شود. این تحول نشان می‌دهد که قهرمان واقعی کسی نیست که مرگ را شکست دهد، بلکه کسی است که می‌تواند با آگاهی از فناپذیری، معنای تازه‌ای برای زندگی بیابد. مرگ انکیدو، گیل‌گمش را به سفری درونی سوق می‌دهد، سفری که در آن قهرمان جنگ‌جو به فیلسوفی بدل می‌شود که می‌کوشد جاودانگی را نه در جسم، بلکه در تجربه معنوی و خرد انسانی بیابد. بدین ترتیب، این صحنه نه تنها نقطه پایان یک دوستی، بلکه نقطه آغاز فلسفه قهرمان‌گرایی نوین در متن حماسه است، فلسفه‌ای که بر پذیرش آسیب‌پذیری و تبدیل آن به سرچشمه خرد استوار است و نشان می‌دهد که جاودانگی حقیقی در پذیرش مرگ و تبدیل آن به معنا نهفته است.

۵-۲. عبور از دریای مرگ (محدودیت‌های جسمانی)

برای رسیدن به او تناپیشتم، گیل‌گمش باید از دریای مرگ عبور کند. در متن آمده است: «اورشناپی، کشتی بان گفت: ای گیل‌گمش! این دریای مرگ است اگر دستت به آب رسد، نابود خواهی شد» (شاملو، ۱۴۰۴: ۹۸). گیل‌گمش مجبور می‌شود صدها پارو بسازد تا بدون تماس مستقیم با آب، کشتی را پیش ببرد. این صحنه نماد محدودیت‌های جسمانی و روانی است. بدن توانمند او نمی‌تواند به تنهایی بر این مانع غلبه کند، نیازمند ابزار و تدبیر است. این عبور، استعاره‌ای از تلاش انسان برای فرار از مرگ است. اما همان‌طور که گارلند-تامسون می‌گوید: «بدن‌های غیرهنجاری، با محدودیت‌های شان، امکان تولید معنا را فراهم می‌کنند» (Garland-Thomson, 1997: 12). این صحنه، استعاره‌ای

از تلاش انسان برای فرار از مرگ است اما در نهایت محدودیت‌های بدن اجتناب‌ناپذیر باقی می‌مانند. گیل‌گمش درمی‌یابد که قدرت جسمانی مطلق نمی‌تواند او را از مرگ برهاند.

۳-۵. آزمون خواب (شکست بدن توانمند)

دیدار گیل‌گمش با اوتناپیشتم به آزمونی بنیادین منتهی می‌شود. اوتناپیشتم، که خود تجربه‌ی جاودانگی را دارد، قهرمان جوان و توانمند را به چالشی ساده اما عمیق یعنی خواب دعوت می‌کند. در ترجمه‌ی شاملو آمده است: «اوتناپیشتم گفت: اگر می‌خواهی جاودانه شوی، نخست باید توان آن را داشته‌باشی که به خواب روی و بیدار نشوی تا روزها و شب‌ها بگذرد» (شاملو، ۱۴۰۴: ۲۱۰). گیل‌گمش، با همه‌ی قدرت جسمانی و اراده‌ی قهرمانانه‌اش، شکست می‌خورد: «چون بر سنگ نشست، خواب او را ربود و اوتناپیشتم گفت: بین ای گیل‌گمش! حتی در برابر خواب ناتوانی» (همان: ۱۰۳).

این صحنه، نقطه‌ی اوج تقابل بدن‌هاست. بدن توانمند گیل‌گمش در برابر یک نیاز طبیعی شکست می‌خورد؛ درحالی‌که بدن پیر اوتناپیشتم، با پذیرش محدودیت‌ها، خرد را در اختیار دارد و بر این امور غالب است. در ادامه‌ی روایت، اوتناپیشتم برای اثبات ناتوانی گیل‌گمش، هر روز نانی در کنارش می‌گذارد تا نشان دهد که او در خواب بوده است: «این نان‌ها را ببین! یکی تازه است، دیگری خشکیده این یکی دیگر فاسد شده، همه گواهی می‌دهند که تو روزها در خواب بوده‌ای» (همان: ۱۰۴). این تصویر ساده نشان می‌دهد که گذر زمان و نیاز طبیعی خواب، حتی قوی‌ترین بدن‌ها را مغلوب می‌کند.

از منظر نظریه‌ی روایت کمکی، این آزمون نشان می‌دهد که اوتناپیشتم صرفاً ابزار روایی نیست؛ او قهرمان را به پذیرش شکست و محدودیت‌های انسانی وامی‌دارد (Mitchell & Snyder, 2000: 6). اوتناپیشتم با بدن پیر و فرسوده‌اش، نه از راه قدرت، بلکه از راه تجربه و خرد، گیل‌گمش را به درک تازه‌ای از انسان بودن می‌رساند. سیریز نیز بر اهمیت این شکست تأکید می‌کند: «آسیب‌پذیری‌های ساده، مانند خواب، نشان می‌دهند که بدن انسان هرگز نمی‌تواند از محدودیت‌های طبیعی بگریزد» (Siebers, 2008: 40).

آزمون خواب، لحظه‌ای است که قهرمان درمی‌یابد قدرت جسمانی مطلق نمی‌تواند او را از نیازهای طبیعی برهاند. شکست گیل‌گمش در برابر خواب، بدن توانمند را بی‌اعتبار می‌کند و بدن پیر اوتناپیشتم را به سرچشمه‌ی معرفت بدل می‌سازد. این آزمون، مرز میان قهرمان جنگ‌جو و انسان آسیب‌پذیر را آشکار می‌کند و نشان می‌دهد که خرد نه از پیروزی بر طبیعت، بلکه از پذیرش محدودیت‌های آن حاصل می‌شود. گیل‌گمش در این لحظه درمی‌یابد که جاودانگی نه در غلبه بر خواب و مرگ، بلکه در پذیرش آن‌ها و تبدیلسان به معناست. بدین ترتیب، آزمون خواب به نقطه‌ای بدل می‌شود که قهرمان از جست‌وجوی قدرت جسمانی به جست‌وجوی خرد و جاودانگی معنوی گذر می‌کند، گذری که اساس فلسفه‌ی حماسه را شکل می‌دهد و نشان می‌دهد که قهرمان واقعی کسی است که آسیب‌پذیری را به سرچشمه‌ی معرفت بدل سازد.

۴-۵. گیاه جاودانگی (شکست نهایی)

پس از آزمون خواب، اوتناپیشتم گیاهی را معرفی می‌کند که می‌تواند جوانی را بازگرداند. در ترجمه شاملو آمده است: «اوتناپیشتم گفت: گیاهی هست که در اعماق دریا می‌روید اگر آن را بیابی، جوانی باز خواهد گشت»

(شاملو، ۱۴۰۴: ۱۰۶). گیل گمش با تلاش فراوان آن گیاه را می‌یابد. «گیل گمش گیاه را گرفت و گفت: این گیاه، انسان را جوان می‌کند آن را به اورک خواهم برد تا پیران شهر جوان شوند» (همان: ۱۰۷).

این لحظه، اوج امید قهرمان است. او نه تنها برای خود، بلکه برای مردم اورک رویای جوانی دوباره را در سر دارد اما در بازگشت، حادثه‌ای رخ می‌دهد. «مار، گیاه را بلعید و پوست انداخت و گیل گمش نشست و گریست، زیرا امیدش بر باد رفت» (همان: ۱۰۸). در ادامه روایت، گیل گمش با صدایی شکسته می‌گوید: «چه سود از این همه رنج و سفر، که گیاه را یافتم و اکنون از دست دادم» (همان: ۱۰۸). این دیالوگ، عمق ناامیدی او را نشان می‌دهد. قهرمانی که همه توان جسمانی و اراده‌اش را صرف کرده، علاوه بر از دست دادن گیاه جاودانگی، در برابر موجودی طبیعی و بی‌ادعا شکست می‌خورد.

این صحنه یکی از پرمعناترین لحظات حماسه است. گیاه، که نماد امید به جاودانگی جسمانی است، توسط موجودی طبیعی و بی‌ادعا (مار) ربوده می‌شود. شکست گیل گمش نشان می‌دهد که جاودانگی در اختیار بدن نیست و آسیب‌پذیری ذاتی بشر، اجتناب‌ناپذیر است. از منظر نظریه بدن‌هنجاری، در این صحنه، شکاف نهایی در فانتزی بدن کامل است. دیویس می‌نویسد: «بدن‌هنجاری، با فانتزی جاودانگی، همواره در برابر فساد و مرگ شکست می‌خورد» (Davis, 1995: 31). سبیرز نیز تأکید می‌کند: «کمال انسانی در پذیرش محدودیت‌هاست، نه در فرار از آن‌ها» (Siebers, 2008 : 40).

گیاه جاودانگی، حتی اگر به دست آید، نمی‌تواند بدن انسان را از چرخه مرگ برهاند. شکست گیل گمش در حفظ گیاه، او را به پذیرش مرگ و بازگشت به اورک سوق می‌دهد. این لحظه، پایان جست‌وجوی بیرونی و آغاز خرد درونی است، خردی که از پذیرش آسیب‌پذیری ناشی می‌شود. گیل گمش درمی‌یابد که جاودانگی حقیقی نه در جسم، بلکه در حافظه جمعی و در آثار ماندگار است. او به اورک بازمی‌گردد تا دیوارهای شهر را بنگرد و بگوید: «دیوارها را ببینید، کار دست من است، این یادگار جاودانه من خواهد بود» (Ibid: 40). بدین ترتیب، شکست در دستیابی به گیاه، او را به درک تازه‌ای از جاودانگی می‌رساند، جاودانگی‌ای که در پذیرش مرگ و تبدیل آن به معنا و خرد نهفته است. این صحنه نشان می‌دهد که قهرمان واقعی کسی است که می‌تواند از دل شکست، فلسفه‌ای تازه برای زندگی بیابد و آسیب‌پذیری را به سرچشمه خرد بدل سازد.

۵-۵. نبرد با هوم‌بابا (نیروی بی‌خرد)

یکی از صحنه‌های مهم حماسه، نبرد گیل گمش و انکیدو با هوم‌بابا، نگهبان جنگل سدر است. این نبرد نه تنها نمایش قدرت جسمانی قهرمانان بلکه نقطه‌ای است که خشونت و نیروی بی‌خرد، پیامدهای سنگینی به همراه دارد. در ترجمه شاملو آمده است: «هوم‌بابا چون کوهی عظیم بر آنان فرود آمد اما گیل گمش و انکیدو با تیرهای خود بر او تاختند و ضربه‌ها بر او فرود آوردند» (شاملو، ۱۴۰۴: ۵۶).

هوم‌بابا، موجودی عظیم و ترسناک، نماد طبیعت رام‌نشده و قدرتی است که فراتر از توان انسان قرار دارد اما گیل گمش و انکیدو، با اعتماد به نیروی جسمانی خود، او را شکست می‌دهند. در ادامه روایت، هوم‌بابا با صدایی لرزان از آنان می‌خواهد: «مرا نکشید، ای قهرمانان! من برای شما درختان سدر را نگاه خواهم داشت.

من خدمت گزار شما خواهم بود» (همان: ۵۶). اما انکیدو با خشونت پاسخ می‌دهد: «ای گیل‌گمش! اگر او را رها کنیم، دوباره قدرت خواهد گرفت و ما را نابود خواهد کرد» (همان: ۵۶). این دیالوگ نشان می‌دهد که تصمیم قهرمانان نه بر پایه خرد، بلکه بر پایه ترس و خشونت اتخاذ می‌شود. این پیروزی، در ظاهر قهرمانانه است اما خشم ایزدان و سرنوشت مرگبار انکیدو را به دنبال دارد. اندرو جرج نوشته است: «نبرد با هوم‌بابا، اگرچه نمایش قدرت قهرمانان است، اما در واقع آغاز سقوط آنان محسوب می‌شود؛ زیرا خشونت بی‌مهاری، نظم کیهانی را برهم می‌زند» (George, 2003: 178). از منظر نظریه بدن‌هنجاری، این صحنه نشان می‌دهد که بدن توانمند، با فانتزی قدرت مطلق، می‌تواند ویرانگر باشد. دیویس تأکید می‌کند: «بدن‌هنجاری، با فانتزی قدرت مطلق، اغلب خود سرچشمه خشونت می‌شود» (Davis, 1995: 31). نبرد با هوم‌بابا انتخاب گزینه مسیری بی‌خردی و خشونت از سوی قهرمانان است. آنان با وجود پیشنهاد صلح هوم‌بابا، ترجیح می‌دهند بر پایه غرور و بدگمانی، او را نابود کنند. این انتخاب نابخردانه و تکیه بر قدرت محض، نظم کیهانی را برهم می‌زند و مسیری تراژیک را آغاز می‌کند که در نهایت، گیل‌گمش را به جست‌وجوی خردی متفاوت - خردی مبتنی بر پذیرش محدودیت - وامی‌دارد.

۵-۶. گاو آسمانی: خشونت و پیامدها

پس از آن که گیل‌گمش خواستگاری ایشتر، ایزدبانوی عشق، را رد می‌کند، او خشمگین می‌شود و از پدرش آنو می‌خواهد تا گاو آسمانی را بر او رک بفرستد. در ترجمه شاملو آمده است: «ایشتر نزد آنو رفت و گفت: ای پدر! گاو آسمانی را به من بده تا او رک را نابود کنم... و آنو گاو را به او داد» (شاملو، ۱۴۰۴: ۶۰). گاو آسمانی بر شهر فرود آمد و ویرانی آفرید: «گاو آسمانی زمین را شکافت، صدها مرد را به کام مرگ فرستاد» (همان: ۶۰). در ادامه روایت، مردم او رک با وحشت فریاد می‌زنند: «ای گیل‌گمش! ای انکیدو! ما را از این بلا برهانید» (همان: ۶۱). بحران نه تنها قهرمانان، بلکه کل جامعه را درگیر کرده است. گیل‌گمش و انکیدو، با نیروی جسمانی خود، گاو را شکست می‌دهند: «گاو آسمانی را گرفتند و با شمشیرهای خود بر زمین افکندند» (همان: ۶۲). پس از پیروزی، انکیدو با غرور فریاد می‌زند: «ای ایشتر! بین که گاو تو بر زمین افتاده است» (همان: ۶۳). این دیالوگ، غرور و بی‌خردی قهرمانان را آشکار می‌کند. آنان خشونت را به نمایش گذاشتند بی‌آن که پیامدهای آن را در نظر گیرند. پیامدهای این پیروزی، مرگبار است. ایزدان خشمگین می‌شوند و تصمیم می‌گیرند یکی از دو قهرمان را به مرگ محکوم کنند. سرنوشت انکیدو رقم می‌خورد و او بیمار می‌شود و می‌میرد: «انکیدو بر بستر افتاد و نفرین کرد بر روزی که گاو آسمانی را کشت» (همان: ۷۱). این پیوند مستقیم میان خشونت و مرگ، ساختار تراژیک روایت را شکل می‌دهد.

از منظر نظریه بدن‌هنجاری، این صحنه نشان می‌دهد که بدن توانمند، بدون خرد، سرچشمه آشوب است. دیویس تأکید می‌کند: «بدن‌هنجاری، با فانتزی قدرت مطلق، اغلب خود سرچشمه بحران می‌شود» (Davis, 1995: 33).

صحنه گاو آسمانی، یکی از پرتنش‌ترین لحظات حماسه است؛ زیرا غرور و نیروی جسمانی قهرمانان را

در برابر نظم کیهانی قرار می‌دهد. گیل‌گمش و انکیدو، با اعتماد به توان بدن، موجودی الهی را شکست می‌دهند اما این پیروزی به جای افتخار، پیامد مرگبار دارد.

در تحلیل این صحنه، می‌توان گفت که بدن توانمند، اگر با خرد همراه نباشد، به سرچشمه بحران بدل می‌شود. خشونت بی‌مهار، حتی اگر به پیروزی منجر شود، آشفتگی و خرابی به بار می‌آورد و پیامدهای سنگینی دارد. در تقابل با بدن پیر اوتناپیشتم، که خرد را در سکوت و پذیرش محدودیت‌ها یافته است، بدن توانمند گیل‌گمش و انکیدو تنها خشونت و آشوب می‌آفریند. بدین ترتیب، صحنه گاو آسمانی بار دیگر تقابل بنیادین حماسه را برجسته می‌کند در حالی که خرد در پذیرش آسیب‌پذیری نهفته است. این لحظه، نقطه‌ای است که قهرمانان درمی‌یابند پیروزی جسمانی بدون خرد، نه به جاودانگی، بلکه به سقوط و مرگ منتهی می‌شود.

۶. مقایسه شخصیت‌ها

۶-۱. زال و اوتناپیشتم

اوتناپیشتم در انزوا، خرد می‌یابد، زال نیز با بدن غیرهنجاری (موی سپید از کودکی) به حاشیه رانده می‌شود، ولی همین بدن او را به پهلوانی خردمند بدل می‌کند:

چو فرزند را دید مویش سپید بشد از جهان یکسره ناامید
چو آیند و پرسند گردن‌کشان چه گویم از این بچه بد نشان
(فردوسی، ۱۳۷۴، ج ۲: ۲۱۵)

«شخصیت زال در شاهنامه منحصر به فرد است. شخصیت ماورایی، سفیدمویی، عمر هزارساله، زندگی در البرز و همنشینی با سیمرغ، همگی سبب شده است که وی به چشمه‌های حکمت و خرد دسترسی داشته باشد، حتی صورت ظاهری وی نیز، در شاهنامه با هدف و دقت خاصی به تصویر کشیده شده است... در شاهنامه، زال هم پدر حماسه است و هم پیر رایزن آن. او می‌تواند نمونه انسان کاملی باشد که به مرحله پدر (پیری) رسیده است. او، از یک سو، بزرگ‌ترین و پیرترین رایزن و راهنمای شاهنامه است و از سوی دیگر، پدر رستم، قهرمان حماسه ملی است. این دو ویژگی، به معنای خردمندی و دانایی است» (نوری و کرمانشاهی، ۱۴۰۲: ۱۹۵).

زال نه با نیروی جسمانی، بلکه با خرد و تدبیر، برجسته می‌شود. او مربی رستم است و نقش او در هدایت نسل پهلوانان نشان می‌دهد که بدن غیرهنجاری می‌تواند سرچشمه خرد و قدرت معنوی باشد. نقص / غیرهنجاری زال با نقص اوتناپیشتم به دلایل زیر قابل قیاس است:

۱. طرد اجتماعی ناشی از بدن غیرهنجار: اوتناپیشتم به «کناره‌های دوردست جهان» تبعید شد و در انزوا زندگی کرد. این انزوا، مطابق مدل اجتماعی معلولیت (الیور)، نه یک انتخاب، بلکه نتیجه ساختار قدرت خدایان است که بدن او را «متفاوت» تعریف و حاشیه‌نشین کرده است. زال نیز در بدو تولد، به دلیل موی سپید (علامتی کاملاً غیرهنجار و شگفت‌انگیز) از سوی پدرش سام طرد می‌شود. این

حاشیه‌نشینی اجباری، دقیقاً منطبق بر مدل اجتماعی معلولیت است که بدن متفاوت توسط هنجارهای اجتماعی طرد می‌گردد.

۲. تبدیل طرد به منبع خرد و قدرت معنوی: طرد و انزوا اوتناپیشتم زمینه‌ساز خرد متافیزیکی است. او به رازهای زندگی، مرگ و جاودانگی واقف می‌شود و نقش مرشد و راهنمای معنوی گیل‌گمش را ایفا می‌کند. بدن پیر و منزوی او نه نقطه ضعف، بلکه پروتز روایی^۱ (میچل و اسنایدر) برای انتقال حکمت است.

زال حاشیه‌نشین در کوه البرز و پرورش یافته سیمرخ (نماد فرّ ایزدی و حکمت فراطبیعی) به پهلوانی خردمند تبدیل شد. زال نه با زور بازو، بلکه با تدبیر، رایزنی و دانش برجسته می‌شود. او مربی و راهنمای رستم است و خردش نجات‌بخش بسیاری از موقعیت‌هاست و نقص ظاهری او، به منبع فرّ و دانایی بدل گردید.

۳. طرد هر دو شخصیت، نهایی و دائمی است.

۴. چالش در برابر بدن‌هنجاری ایده‌آل: اوتناپیشتم در مقابل بدن ایده‌آل، جوان و نیمه‌خدایی گیل‌گمش و زال در مقابل پهلوانان بدن‌هنجار شاهنامه مانند رستم یا پدرش سام قرار دارد. لذا در هر دو سنّت، بدن توانمند در مرکز قدرت است، اما بدن‌های به حاشیه رانده شده (زال، اوتناپیشتم) سرچشمه خرد و روایت می‌شوند.

۶-۲. خضر و اسکندر

خضر^(ع)، در سنّت ایرانی و اسلامی، با نوشیدن آب حیات، جاودانه می‌شود اما جاودانگی او نه در قدرت جسمانی بلکه در خرد و راهنمایی است. او در روایت‌ها همواره به‌عنوان نگهبان و راهنمای مسافران ظاهر می‌شود و نقش او در هدایت قهرمانان، نشان می‌دهد که جاودانگی حقیقی در دانایی و هدایت است، نه در توان جسمانی. این الگو با اوتناپیشتم - پیر خردمندی که جاودانگی‌اش در پذیرش محدودیت‌ها و انتقال دانش نهفته است - همخوانی دارد. «مطابق شاهنامه [...] اسکندر شخصیتی ایرانی پنداشته شده است. او با فرشته‌ای دیدار می‌کند که باور بدان در حوزه فرهنگ قرآنی - اسلامی دیده می‌شود» (اردستانی رستمی، ۱۴۰۴: ۶۶). در کتاب *بحار الأنوار*، اسکندر ذوالقرنین با لقب «بنده صالح» (طباطبایی، ۱۳۸۹، ج ۱۲: ۱۹۴) موسوم است. بنا به تفسیرهای قرآن کریم، در سوره کهف آیات ۸۳ تا ۹۷ به صورت غیرمستقیم به اسکندر اشاره شده است: «وَ يَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقُرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا» (کهف / ۸۳). اسکندر ذوالقرنین حسب تفاسیر به آب حیات دست یافت اما زندگی جاودان توأم با درد و رنج و ناتوانی برایش ارزشمند نبود و بدون این که از آب بنوشد (در حالی که به سرچشمه آن رسید) برگشت، همان‌سان که گیل‌گمش به گیاه جاودانگی‌بخش دست یافت. شاید بتوان گفت اسکندر و گیل‌گمش هر دو تا مرز جاودانگی پیش رفتند. گیل‌گمش مانند اسکندر می‌توانست از گیاه در هنگام دستیابی بخورد اما جاودانگی با رنج و عذاب گوارا ندیدند.

این نمونه‌ها نشان می‌دهد که الگوی اوتناپیشتم الگویی جهانی است. خضر^(ع) با جاودانگی معنوی و

1. Narrative prosthesis

نقش راهنمایی، اسکندر با ناکامی یا امتناع از نوشیدن آب، همگی نمونه‌هایی از جاودانگی حقیقی در پذیرش محدودیت‌ها و تبدیل آن‌ها به معناست. این پیوند فرهنگی، اهمیت خوانش تازه حماسه گیل‌گمش را دوچندان می‌کند؛ زیرا نشان می‌دهد که روایت‌های ملل مختلف، از بین‌النهرین تا ایران، بر یک حقیقت مشترک تأکید دارند: بدن توانمند محکوم به شکست است اما بدن پیر یا غیرهنجاری می‌تواند سرچشمه خرد و جاودانگی معنوی باشد. بدین ترتیب، حماسه گیل‌گمش نه تنها در سنت بین‌النهرین بلکه در سنت ایرانی نیز بازتاب می‌یابد و الگویی جهانی از قهرمان‌گرایی نو آشکار می‌سازد. الگویی که بر پذیرش آسیب‌پذیری و تبدیل آن به خرد استوار است.

در مجموع نظریه‌های فوکو، سیرز و یالوم، و مقایسه با سنت ایرانی، همگی بر یک نکته تأکید دارند: کمال انسانی در پذیرش محدودیت‌ها و آسیب‌پذیری‌هاست. بدن توانمند گیل‌گمش، با همه قدرت‌ش، شکست می‌خورد؛ در حالی که بدن پیر او تپا پیشتیم، با پذیرش محدودیت‌ها، خرد را در اختیار دارد. در شاهنامه نیز زال، اسفندیار و سهراب نمونه‌هایی مشابه‌اند.

۶-۳. رستم و گیل‌گمش

در اورک، بدن توانمند گیل‌گمش معیار ارزش است. «هیچ مانعی در برابر او وجود ندارد... آن‌گاه که گیل‌گمش پرتو خود بر آنان می‌افکند، چون پیکری از یک خدا می‌ماند» (شاملو، ۱۴۰۴: ۳۵). در شاهنامه نیز رستم، پهلوان بزرگ ایران، با بدن توانمند و نیروی بی‌مانندش معیار ارزش‌گذاری است:

چو رستم برآمد بر آن دشتگاه
زمین شد به کردار دریای چاه

(فردوسی، ۱۳۷۴، ج ۱: ۲۵۴)

۱) محرک اضطراب، مرگ یک عزیز هم‌پیمان و همتای جوان‌تر: مرگ انکیدو که پاره‌ای از روح گیل‌گمش بود، سرآغاز اضطراب وجودی^۱ و هراس از فناپذیری برای اوست. رستم با کشتن سهراب و پی‌بردن به هویت او، در عمیق‌ترین حادثه تراژیک زندگی‌اش قرار گرفت. این واقعه نه ترس از مرگ خود، بلکه اضطرابی ناشی از گناه، شکست در شناخت و از دست دادن آینده (جانشین) است.

۲) مواجهه با محدودیت‌های قهرمان بدن‌هنجار:

- هر دو قهرمان، اوج بدن‌هنجاری آرمانی فرهنگ خود هستند: گیل‌گمش «دو سوم خدا»، رستم «پهلوان بی‌همتا».
- هر دو در اوج قدرت جسمانی، با مرگی مواجه می‌شوند که قدرت جسمانی در جلوگیری از آن کاملاً ناکارآمد است. این تجربه، توهم شکست‌ناپذیری بدن توانمند را می‌شکند و بحران معنایی ایجاد می‌کند.

- این شکست، مطابق نظر سیرز، نشان می‌دهد آسیب‌پذیری ذاتی تجربه انسانی است.

- ۳) واکنش اولیه: تلاش برای انکار/ جبران از طریق کنش بیرونی:

- گیل‌گمش: دست به سفر بیرونی برای یافتن آب حیات می‌زند تا مرگ را به‌طور فیزیکی مغلوب کند.

- رستم: پس از کشتن سهراب، به کنش‌های جنگی و پهلوانی ادامه می‌دهد؛ مانند: نبرد با شاه کابل و ...

۴-۶. اضطراب رستم و گیل‌گمش

ماهیت اضطراب گیل‌گمش، هستی‌شناختی^۱ و جهان‌شمول است: «من نیز خواهم مرد؟» این، اضطراب پیش‌رویی^۲ نسبت به مرگ خود است. اما اضطراب رستم، بیش‌تر اخلاقی-عاطفی و خاص است. اضطراب ناشی از پیشیمانی، اندوه و احساس گناه در قبال عملی غیرقابل‌جبران است. سفر گیل‌گمش به بینش و خرد فلسفی می‌انجامد. او می‌پذیرد که مرگ بخشی از سرنوشت انسان است و جاودانگی در میراث تمدنی نهفته است. اما تراژدی سهراب و اسفندیار، سرآغاز زوال رستم است. گیل‌گمش، شخصیت اصلی دگردیسی‌پذیر است که کُل حماسه حول تحول او می‌چرخد. رستم، در ماجرای سهراب، او بیش‌تر ابژه تراژدی است تا سوژه تحول. نقطه ثقل دراماتیک بر دوش سهراب (آرمان جوانی نابود شده) است. لذا ماهیت اضطراب دو قهرمان کاملاً متفاوت است؛ گیل‌گمش به پذیرش فلسفی می‌رسد، درحالی‌که رستم با دردی ابدی و تباهی روبه‌رو می‌شود.

۷. سبیز و زیبایی‌شناسی آسیب‌پذیری

سبیز می‌نویسد: «معلولیت نه بیماری، بلکه عدسی نظری است که به ما کمک می‌کند تا کل ایده‌های فرهنگی دربارهٔ کمال و انسانیت را درک کنیم» (Siebers, 2008: 25). در حماسه گیل‌گمش، آزمون خواب نشان می‌دهد که بدن توانمند شکست می‌خورد. در شاهنامه نیز نمونه مشابه دیده می‌شود: اسفندیار، پهلوان روپین‌تن، با بدن توانمند و شکست‌ناپذیر، در برابر تیر رستم آسیب‌پذیر می‌شود:

چو تیر خدنگ آمد و بر چشم خورد
ز اسفندیار آن زمان جان سترد

(فردوسی، ۱۳۷۴، ج ۵: ۳۴۵)

همان‌طور که گیل‌گمش در برابر خواب شکست می‌خورد، اسفندیار نیز با همهٔ توانمندیش، در برابر آسیب‌پذیری طبیعی (چشم) شکست می‌خورد.

نتیجه

حماسه گیل‌گمش، در تقابل میان بدن توانمند و بدن پیر، تصویری تازه از معنای قهرمان‌گرایی و کمال انسانی ارائه می‌دهد. گیل‌گمش، با نیروی جسمانی و زیبایی بی‌نقص، در آغاز روایت نماد قدرت مطلق و بدن‌هنجاری است؛ بدنی که در مرکز قدرت و ارزش‌گذاری اجتماعی قرار دارد و می‌خواهد جاودانگی را به چنگ آورد. اما در مسیر سفر، این بدن توانمند بارها شکست می‌خورد. در مرگ انکیدو درمی‌یابد که حتی قوی‌ترین بدن‌ها محکوم به فناست. در عبور از دریای مرگ می‌فهمد که قدرت جسمانی به تنهایی کافی نیست و نیازمند ابزار و تدبیر است. در آزمون خواب درمی‌یابد که بدن توانمند نمی‌تواند بر نیازهای طبیعی غلبه کند. در گیاه جاودانگی بدین حقیقت می‌رسد که که جاودانگی در اختیار بدن نیست و آسیب‌پذیری

1. Ontological
2. anxiety of forward-looking

ذاتی بشر اجتناب‌ناپذیر است. در مقابل، او تناپیشتم با بدن پیر و منزوی، سرچشمه خرد و معرفت است. او در سکوت و انزوا، راز جاودانگی معنوی را در اختیار دارد و نشان می‌دهد که کمال انسانی نه در فرار از مرگ بلکه در پذیرش آن است. این تقابل، نقدی بنیادین بر انگاره قهرمان‌گرایی مبتنی بر توان جسمی است و الگویی تازه از کمال انسانی ارائه می‌دهد که بر خرد و پذیرش آسیب‌پذیری بنا شده است. در سنت ایرانی نیز نمونه‌های مشابهی دیده می‌شود: زال، با بدن غیرهنجاری و موی سپید از کودکی، به حاشیه رانده می‌شود. اما پهلوانی خردمند می‌گردد. اسفندیار، با بدن روپین‌تن، در برابر آسیب‌پذیری طبیعی شکست می‌خورد. سهراب با مرگش، رستم را با اضطراب مرگ مواجه می‌کند. خضر^(ع)، با نوشیدن آب حیات، جاودانه می‌شود اما جاودانگی او در خرد و راهنمایی است و اسکندر، در استفاده از آب حیات و گیل‌گمش در بهره از گیاه جاودانگی ناکام می‌مانند. این نمونه‌ها، نشان می‌دهد که الگوی او تناپیشتم الگویی جهانی است و بدن پیر و غیرهنجاری، منبع خرد و جاودانگی معنوی است. نتیجه نهایی این پژوهش این است که حماسه گیل‌گمش، در کنار شاهنامه و سنت ایرانی، الگویی تازه از قهرمان‌گرایی ارائه می‌دهد. الگویی که بر خرد و پذیرش آسیب‌پذیری بنا شده است، نه بر قدرت جسمانی. لذا این خوانش تازه می‌تواند به مطالعات بین‌رشته‌ای در حوزه ادبیات، فلسفه و مطالعات فرهنگی غنا ببخشد.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، این پژوهش فاقد هرگونه تعارض منافع است.

منابع و مآخذ

- اردستانی رستمی، حمیدرضا. (۱۴۰۴). «اشارات اسلامی و سامی در روایات باستانی / شاهنامه». *ادبیات پهلوانی*. سال ۳، پیاپی ۴، صص: ۷۰-۵۷.
- ذبیح‌نیا عمران، آسیه. (۱۴۰۲). «جست‌وجوی بی‌مرگی در سوگ‌نامه گیل‌گمش بر اساس نظریات هستی‌گرایانه اروین یالوم». *متافیزیک*. سال ۱۵، شماره ۳۶، صص: ۸۱-۶۵.
- رضایی اصفهانی، محمدعلی و دیگران. (۱۳۹۰). *تفسیر قرآن مجید (گلچینی از تفسیر قرآن مهر همراه با ترجمه)*. قم: حیات نسیم.
- رهبر، حمید. (۱۳۸۹). «بررسی تطبیقی روایت وحیانی قرآن و روایت اسطوره‌ای سومری - بابلی از طوفان نوح». *پژوهش‌های فلسفی*. دوره ۱۱، پیاپی ۴۳، صص: ۲۸۴-۲۶۱.
- ستاری، جلال. (۱۳۷۴). *اسطوره جاودانگی*. تهران: مرکز نشر.
- شاملو، احمد. (۱۴۰۴). *گیل‌گمش*. تهران: چشمه.
- طباطبایی، سیدمحمدحسین. (۱۳۸۹). *بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار*. جلد ۱۲. تهران: اسلامیه.
- فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۷۴). *شاهنامه فردوسی*. تصحیح سعید حمیدیان. به اهتمام ر. علی‌یف، آ. برتلس و م. عثمانوف. تهران: داد.
- نوری، علی؛ کرمانشاهی، مرتضی. (۱۴۰۲). «چاره‌گری پیران فرزانه در بخش اسطوره‌ای شاهنامه». *ادبیات پهلوانی*. سال ۱، شماره ۱، صص: ۲۰۲-۱۸۵.
- Abusch, T. (2001). *The Development and Meaning of the Epic of Gilgamesh: An Interpretive Essay*. *Journal of the American Oriental Society*, 121(4), 614-622
- Davis, L. J. (1995). *Enforcing Normalcy: Disability, Deafness, and the Body*. London: Verso.
- De Villiers, G. (2020). Suffering in the epic of Gilgamesh. *Old Testament Essays*, 33(3), 690-705.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Pantheon Books.
- Garland-Thomson, R. (1997). *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature*. New York: Columbia University Press.
- George, A. (2003). *The Epic of Gilgamesh: A New Translation*. London: Penguin Classics.
- Mitchell, D. T., & Snyder, S. L. (2000). *Narrative Prosthesis: Disability and the Dependencies of Discourse*. Ann Arbor: Uni-

versity of Michigan Press.

- Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Macmillan Education.
- Siebers, T. (2008). *Disability Theory*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Tigay, J. H. (2002). *The Evolution of the Gilgamesh Epic*. Wauconda, IL: Bolchazy-Carducci Publishers.
- Yalom, I. D. (1980). *Existential Psychotherapy*. New York: Basic Books.

References

- Abusch, T. (2001). The Development and Meaning of the Epic of Gilgamesh: An Interpretive Essay. *Journal of the American Oriental Society*, 121(4), 614–622.
- Ardestani Rostami, H. (2025). Islamic and Semitic references in ancient narratives/Shahnameh. *Heroic Literature*, 3(1/4), 57–70. <https://doi.org/10.22034/heroic.2025.3.4.04> [In Persian]
- Davis, L. J. (1995). *Enforcing Normalcy: Disability, Deafness, and the Body*. London: Verso.
- De Villiers, G. (2020). Suffering in the epic of Gilgamesh. *Old Testament Essays*, 33(3), 690–705.
- Ferdowsi, A. (1995). *Shahnameh* (S. Hamidianan, Ed.; R. Aliyev, A. Bertels, & M. Osmanov, Eds.). Dad Publication. [In Persian]
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Pantheon Books.
- Garland Thomson, R. (1997). *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature*. New York: Columbia University Press.
- George, A. (2003). *The Epic of Gilgamesh: A New Translation*. London: Penguin Classics.
- Mitchell, D. T., & Snyder, S. L. (2000). *Narrative Prosthesis: Disability and the Dependencies of Discourse*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Nouri, A., & Kermanshahi, M. (2023). The wise elders' remedy in the mythological section of Shahnameh. *Heroic Literature*, 1(1), 185–202. <https://doi.org/10.22034/heroic.2023.1.1.12> [In Persian]
- Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Macmillan Education.
- Rahbar, H. (2010). A comparative study of the Quranic revelation narrative and the Sumerian-Babylonian myth of Noah's flood. *Philosophical Research*, 11(43), 261–284. <https://doi.org/10.22091/pfk.2010.167> [In Persian]
- Raza'i Isfahani, M.A., & et al. (2011). *Interpretation of the Holy Quran (A selection from Tafsir Mehr with translation)*. Hayat-e Nasim. [In Persian]
- Sattari, J. (1995). *The myth of immortality*. Markaz Publishing. [In Persian]
- Shamlou, A. (2025). *Gilgamesh*. Cheshmeh. [In Persian]
- Siebers, T. (2008). *Disability Theory*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Tabatabaei, S. M. H. (2010). *Bihar al-Anwar al-Jami'ah li Durar Akhbar al-A'immah al-Athar* (Vol. 12). Islamiyyah. [In Persian]
- Tigay, J. H. (2002). *The Evolution of the Gilgamesh Epic*. Wauconda, IL: Bolchazy-Carducci Publishers.
- Yalom, I. D. (1980). *Existential Psychotherapy*. New York: Basic Books.
- Zabihnia Omran, A. (2023). The quest for immortality in the Gilgamesh elegy based on Irvin Yalom's existential theories. *Metaphysics*, 15(36), 65–81. <https://doi.org/10.22108/mp.2023.135723.1456> [In Persian].